

Enkele activiteiten van Natuurvereniging KNNV uit jaarverslag 2023

Afdeling Lelystad

vliegende kolonisten: insecten op marker wadden (*Bron: www.nationaalparknieuwland.nl*)

Insectonderzoeker Arjan van der Veen onderzoekt welke soorten er blijven en vertrekken. "We hebben zelfs nieuwe soorten ontdekt, die niet eerder in Nederland voorkwamen!"

KNNV-onderzoeker & stadsecoloog Arjan van der Veen is een echte insectenman. 'Insecten boeien mij mateloos: hun diversiteit, hun intrigerende rol in het ecosysteem, hoe ze met elkaar samenwerken. Voor mij begon de fascinatie met de bij. Het zoemende geluid van de bijen op de hei maakten een diepe indruk op mij als kind. Ik ben daardoor trouwens ook imker geworden.' Samen met een team van biologen onderzoekt Arjan insecten die op Marker Wadden, onderdeel van Nationaal Park Nieuw Land, worden gevangen.

Het insectenonderzoek Marker Wadden begon in 2018. Naast het meten van de hoeveelheid insecten kijken onderzoekers welke soorten zich op het nieuwe eiland vestigen en welke weer verdwijnen. 'Insecten zijn een goede maatstaf om een ecosysteem te kunnen beoordelen,' vertelt Arjan. 'Marker Wadden zijn aangelegd in 2016, en bestaan dus nog maar heel kort. Dit onderzoek is een perfecte kans om de snelheid van de kolonisatie van een gebied door insecten te monitoren. Gaandeweg onderzochten we ook verschillende soorten insecten. We hebben zelfs nieuwe soorten ontdekt, die niet eerder in Nederland voorkwamen!' zegt Arjan enthousiast. 'Een klein wespje en een bijzondere soort vlieg.' Een andere bijzondere nieuwkomer is de moshommel. 'Hoe die hier is gekomen, weten we niet. Ik vermoed dat er een paar koninginnen zijn overgewaaid met een storm. Of er zijn delen van nesten meegekomen op de een of andere manier. Moshommels komen onder andere voor in Noord-Holland.'

Niet iedereen blijft

Opmerkelijk genoeg blijven niet alle soorten kevers, torren en vliegjes 'plakken' op Marker Wadden. Arjan: 'Dat is eigenlijk wat ik persoonlijk het meest fascinerend vind: hoe verloopt de ontwikkeling van het gebied, hoe snel koloniseren nieuwe soorten het terrein en hoe verspreiden ze zich? En hoe mobiel zijn ze? De planten en struiken veranderen en er ontstaat een leefgebied voor bepaalde soorten. Tegelijkertijd verdwijnen er dus ook soorten, zoals het ruigtelieveheersbeestje, die eerder veel voorkwam maar nu nauwelijks meer te vinden is. Dit geeft ons inzicht in de snelheid waarmee de natuur zich aanpast en hoe verschillende soorten reageren op veranderende omstandigheden.'

Vangen met een tentje

Nee, Arjan en zijn collega's liggen niet in de bosjes met een kladblok om de insecten te turven. 'We maken gebruik van malaisevallen, die insecten vangen terwijl ze vliegen. Zo neem je een soort monster, een representatieve selectie. Malaisevallen zijn een soort tentjes van gaas, die insecten opvangt. Vliegende insecten, zoals kevers, vliegen, muggen en wespen, komen terecht in de val. Ze volgen het gaas naar boven en vallen in een pot met alcohol. De alcohol doodt de insecten en zorgt ervoor dat ze goed behouden blijven voor verdere analyse. We legen de potten wekelijks. De opbrengst gaat een paar keer per jaar naar de WUR (Wageningen University & Research) om uit te lekken en te wegen.

Na het wegen gaan ze weer de alcohol in en komen terug naar Lelystad om te classificeren op soortgroep. Soms zitten er maar 70 beestjes in en soms 2700. We hadden ook een keer een pot met 6000 vliegen! Het is een intensief proces, waarbij we proberen de insecten verder te determineren. Dit doen we overigens met behulp van vrijwilligers!'

Voorspellen en beheren

Marker Wadden bieden een unieke kans om de ontwikkeling van natuur van dichtbij te bestuderen. Het is een nieuw gebied dat ver van de kust ligt en ons de kans biedt om veel kennis op te doen voor de toekomst. Arjan: 'Het onderzoek op Marker Wadden richt zich op het meten van de trend in insectenpopulaties. Bij trendonderzoek kijken we naar hoe dingen in de loop van de tijd veranderen. We willen begrijpen of iets meer of minder wordt, of het stijgt of daalt. Door trends te bestuderen, kunnen we voorspellen hoe iets zich in de toekomst kan ontwikkelen. Dat is

heel interessant! Het geeft ons de kans om te bepalen welke (beheers)maatregelen nodig zijn om het ecosysteem in balans te houden en de biodiversiteit te behouden. Dit onderzoek heeft dus niet alleen betrekking op de insecten zelf, maar heeft ook gevolgen voor andere diersoorten, zoals vogels die afhankelijk zijn van insecten als voedselbron.'

Afdeling Amsterdam

Forensische Ecologie

De KNNV-afdeling Amsterdam heeft als enige afdeling een Werkgroep Forensische Ecologie. Deze werkgroep doet onderzoek naar moord en doodslag in de vrije natuur met als centrale de vraag: Wie is hier vermoord en wie is de dader. En dat trok de aandacht van het natuurprogramma Vroege Vogels, die er in een uitzending aandacht aan besteedde op 12 november 2023.

Het afgelopen jaar zijn er verschillende activiteiten zoals het analyseren van verzamelde partijen braakballen van uilen in de ruime omgeving van Amsterdam al dan niet in samenwerking met de Noord-Hollandse Zoogdier Studiegroep. Het analyseren van braakballen van kerkuilen is een langjarig programma. Het geeft inzicht in welke muissoorten zijn 'vermoord' in de verschillende soorten omgevingen.

Daarnaast doet de werkgroep havikonderzoek in en rond directe omgeving Amsterdam. Aan de hand van gevonden veren (prooiersten) is inzicht verkregen in het voedsel van de havik. Ook heeft de werkgroep gekeken naar verspreiding, voortplanting en sterfte van haviken. In 2023 zijn in 15 broedterritoria van haviken in en rond Amsterdam prooiersten verzameld en geanalyseerd op herkomstsoort. Gegevens van 264 prooien in 2023 zijn gedeeld met de Werkgroep Roofvogels Nederland.

Tenslotte deed de werkgroep voedselonderzoek van slechtvalken in ruime omgeving Amsterdam. In samenwerking met Vogelwerkgroep Amsterdam en Noordwijk. Van broedgevallen van 2 paar slechtvalken in Sassenheim en Noordwijkerhout zijn in totaal 172 prooien verzameld en op naam gebracht. Twee rapporten zijn geleverd aan onder andere Vogelwerkgroep Noordwijk en Werkgroep Roofvogels Nederland.

Afdeling Leiden

Onder water in Leiden

Uniek te noemen is de KNNV/IVN werkgroep "Onder water in Leiden". Deze doet onderzoek aan het onderwaterleven in de stad, zoals vissen. Gevraagd en ongevraagd geeft zij advies in het kader van natuurbescherming. Een enkele activiteit wordt hier uitgelicht. Zo deed de werkgroep kadaveronderzoek bij de Unipercentrale. Dat behelsde het verzamelen en uitpluizen van bijvangst (vissoorten) bij de energiecentrale aan de Maresingel in Leiden. Als resultaat daarvan heeft de centrale een 'kierbeleid' ingesteld, waarbij de dam in de wintermaanden deels open staat om trekvis doorgang te verlenen naar het andere deel van de Maresingel. Er is overleg geweest tussen de gemeente Leiden en de Unipercentrale, of de verzamelbak visvriendelijker gemaakt kan worden, zodat er bijvoorbeeld een laag water in blijft staan.

Samen met de bewonersgroep SOSMors heeft de werkgroep naar aanleiding van een dempingsvergunning op vrijwillige basis onderzoek gedaan naar eventuele aanwezige (beschermd) platte schijfhoornslakken en andere diersoorten in vier waterpartijen rondom de Plesmanlaan/Vondellaan/Naturalis in Leiden. De platte schijfhoornslakken zijn niet aangetroffen. Alle dieren die gevangen werden - met uitzondering van de duizenden andere waterslakken - zijn naar 'vergelijkbaar maar veiliger water' overgezet, waar niet gebaggerd gaat worden in de nabije toekomst. Tijdens het slootjesonderzoek werd ook grofvuil aangetroffen, waaronder zeer giftige bitumen platen in de sloot rond Naturalis, die we daarop informeerden middels een korte rapportage. Zij reageerden direct en hebben binnen enkele maanden door een eigen aannemer de sloot laten schonen.

Heimans & Thijsseprijs 2023 voor Aaf Verkade

Op 18 november 2023 ontving Aaf Verkade de Heimans & Thijsseprijs in de vorm van een bronzen spreuw. Sinds 1955 reikt de Heimans en Thijssestichting elke twee à drie jaar een prestigieuze prijs uit als erkenning van het werk van personen of organisaties die zich in de geest van Eli Heimans en Jacobus Pieter Thijsse verdienstelijk hebben gemaakt voor het populariseren van de natuurstudie. Als belangrijkste criteria voor deze prijs gelden innovatief, creatief,

enthousiasmerend en bijzonder communicatief. Wie Aaf kent, weet dat dit op haar lijf geschreven is.

Zelf schreef Aaf hierover: "Ik zal met plezier het gedachtegoed van mijn voorouders (Verkade-albums) en de stichting blijven verkondigen. Maar één spreekwoord maakt nog geen zwerm, dus de prijs is zeker ook voor jullie (KNNV en IVN)! En voor al die anderen die de stadswateren elke dag een beetje schoner en soortenrijker maken." Zie verder

<https://www.heimansenthijssstichting.nl/heimans-en-thijssse-prijs-2023-voor-aaf-verkade/>

Sinds haar lidmaatschap van de KNNV (oktober 2012) heeft Aaf zich ingespannen in een door haar en Geert van Poelgeest ontwikkeld Project Vissenmonitoring, waarbij zij aandacht vraagt voor het onderwaterleven, te beginnen in en om Leiden en later uitgebreid naar steeds meer plekken in Nederland (inspirerend!). Het gaat vooral om sterke verbetering van het leefmilieu en de waterkwaliteit en ook om het bewust maken en betrekken van de medemens daarbij. In haar eigen woning kunnen bezoekers met eigen ogen in tien stadsgrachtenaquaria zien wat dat allemaal kan opleveren.

Onvermoeibaar is zij met dit werk bezig, een werk dat inmiddels gerust een levensproject genoemd mag worden. De successen laten zich geregeld in alle duidelijkheid zien. De bergen troep die Aaf in haar veiligheidsboei met zich mee sleept, zodra ze het van de bodem heeft gevestigd. De fraaie zoutkisten die als heuse promotieartikelen voor de blauwgroene stadsnatuur op alle bruggen in het visreservaat staan. De enthousiaste buurtkinderen die hun ouders meeslepen naar het zaklampvissen in het donker. De excursies in de grachten voor onder andere tv-uitzendingen. En de snorkelactiviteiten in de Hortus botanicus en op andere plaatsen. En ga zo maar door. Allemaal gericht op meer aandacht en zorg voor de onderwaternatuur.

Wij feliciteren Aaf van harte met alle grandioze successen die ze tot nu toe al heeft behaald en we wensen haar dat zij dit nog heel lang en in goede gezondheid kan doen!

Tilburg

De afdeling Tilburg heeft 12 werkgroepen, die in wisselende samenstelling op pad gaan. Een uitgebreid verslag van de activiteiten van de werkgroepen is te vinden in de jaarverslagen, die binnenkort op de website staan.

Als vanouds is ook de De Kaaistoep weer geïnventariseerd. De soortenlijst groeit jaarlijks met ruim 50 nieuwe soorten.

In 2022 heeft het Vogel Ring Station (VRS) Tilburg hier vangsessies opgezet met als doel kwartels te vangen. Paul Villaespesa stelde voor om zich te concentreren op de migratie van kwartels. Paul is als kwartelringer actief in project Kwartel van het Vogeltrekstation Nederland, wat zich richt op broedende kwartels in Nederland (volgens het protocol van de Universiteit van Barcelona). VRS Tilburg had in het verleden al verschillende vangstprotocollen getest en er was al een systeem op zijn plaats. Dus het was een goede gelegenheid om het opnieuw te proberen in 2023. Dit bleek een groot succes waarbij er 191 individuen gevangen zijn in ten minste 74 sessies. Van de 309 kwartels die in 2023 in Nederland werden geringd volgens de Vogeltrekstation-atlas komen er 178 uit het project van de VRS Tilburg! De eerste individuen werden op 30 april 2023 gevangen en de laatste op 26 september 2023.

<https://www.vogeltrekatlas.nl/statistieken.html?-0-kwartel-Aantallen>.

Afdeling Hollandse Delta

Van de vele activiteiten die de KNNV-afdeling Hollandse Delta heeft ondernomen wordt in dit jaarverslag een kleine selectie gemaakt. Voor meer informatie zie de website <https://hollandsedelta.knnv.nl/>. De Werkgroep Natuur & Beleid (WNB) van Natuurvereniging Hollandse Delta (NHD) heeft weer een druk en roerig jaar achter de rug. Veel thema's vroegen de aandacht. Zelfs zoveel dat dit jaarverslag alleen de belangrijkste zaken kan vermelden.

In 2023 was WNB intensief betrokken bij de windmolenplannen voor de Haringvlietdam, de Noordzeeboulevard (Slikken van Voorne), Landtong Rozenburg, Hartel III, N57, Nissewaard en de Maasvlakte. Tegen de windmolens op de Haringvlietdam en in de Slikken van Voorne zullen wij ons tot het uiterste verzetten omdat daar de schade aan natuur in onze ogen onaanvaardbaar hoog is. Voor de molens op de Haringvlietdam stonden wij op 10 oktober voor de voorzieningenrechter (Raad van 2 State) om af te dwingen dat exploitant E-Connection niet zou

kunnen beginnen met bouwen voordat alle procedures zouden zijn afgerond. Omdat de rechter dat tijdens de zitting op juridisch bindende wijze vastlegde, kon het ingediende schorsingsverzoek ter plekke worden ingetrokken.

In 2023 nam Eneco Windpark Maasvlakte II in gebruik. Dit project markeerde niet alleen de bijdrage aan de noodzakelijke energietransitie, maar was ook het eindpunt van onderhandelingen over mitigerende maatregelen (o.a. een vogel- en vleermuisradar in combinatie met soortherkenning en een stilstand-voorziening) en het startpunt van het zoeken naar compenserende maatregelen voor optredende, niet te vermijden schade aan natuur. Dit leverde goede mogelijkheden op voor het beschermen van o.a. de kolonies kleine mantelmeeuw en zilvermeeuw. Daarnaast richtte Eneco ook een rijk gevuld Omgevings- en Natuurfonds op. Mede door de onze inzet, vaak samen met Zuid-Hollandslandschap, werden forse bedragen binnengehaald voor natuurherstelprojecten. Ook stelde Eneco gelden beschikbaar voor het oprichten van het Kenniscentrum Duinen van Voorne, dat ondergebracht wordt bij het Streekarchief.

Door aanleg van het windpark kon de oude trektelpost niet langer op de bestaande locatie gehandhaafd worden, waardoor een nieuwe locatie voor de zeetrekters gevonden en gebouwd moest worden. Peter Vermaas creëerde een ontwerp dat perfect aansloot bij hun wensen. Door Eneco werden alle vergunningen en financiën geregeld, waardoor de bouw in 2024, na het stormseizoen, van start kan gaan.

In het kassengebied bij Tinte werd de bouw van het zonnepark aan de Konneweg afgerond. Dit project is een mooi voorbeeld van de energietransitie binnen de glastuinbouw met bijzondere aandacht voor de ecologische aspecten. Op verzoek van de initiatiefnemer van het zonnepark werd ons advies gevraagd met betrekking tot ecologische inrichting en beheer van het zonnepark. Het uitgebrachte advies is door de exploitant overgenomen.

In de recente periode heeft de afdeling een actieve rol gespeeld in de discussies rond de energie-infrastructuur. TenneT heeft projecten die omvatten de aanlanding van kabels voor IJmuiden Ver en Nederwiek 2 en 3, essentiële verbindingen die de door offshore windparken opgewekte elektriciteit koppelen aan het nationale elektriciteitsnet. De afdeling erkent de urgentie en het belang van deze infrastructuurwerken. Echter, ondanks deze erkenning, heeft de afdeling bedenkingen geuit met betrekking tot de impact van deze aanlandingsprojecten op de natuur. Wij hebben consequent bezwaren geuit tegen plannen die dwars door waardevolle natuurlijke gebieden lopen, zowel in zee als op land. Deze zorgen zijn voornamelijk gericht op het behoud van biodiversiteit en het beschermen van kwetsbare ecosystemen.

De afdeling was nauw betrokken bij verschillende zaken rond de Natura 2000 gebieden in haar werkgebied. Dat zijn de Voordelta en het Voornes Duin. Door de toenemende verzanding van de Voordelta moesten plannen gemaakt worden voor de lange termijn. De afdeling heeft veel inbreng gehad bij de plannen voor het natuurbelang. In het Voornes Duin speelt de stikstofproblematiek en de grootschalige herstelwerkzaamheden door het Zuid-Hollandslandschap.

Door samenvoeging van drie gemeenten tot Voorne aan Zee heeft de afdeling te maken gehad met een aantal opvallende veranderingen en uitdagingen in haar samenwerking met lokale overheden.

Hollandse Delta was ook nauw betrokken bij de onderhandelingen rond de stikstofplannen van Minister van der Wal van Natuur en Stikstof. Zij bezocht de Zuid-Hollandse Eilanden in januari van dit jaar. Op verzoek van de provincie Zuid-Holland nam de KNNV deel aan dit werkbezoek.

Gierzwaluweninventarisatie Westland (Bron: Natuurlijk Delfland e.a. , Gierzwaluw telling Naaldwijk)

Dit jaar is er door zes personen in alle dorpskernen van de gemeente Westland gezocht naar nesten en verblijfplaatsen van gierzwaluwen. Het exacte aantal uren dat er door de tellers is besteed aan het zoeken is lastig vast te stellen maar het aantal gevonden invliegopeningen en nestplaatsen is gestegen van 189 in 2022 naar 343 in 2023. Een resultaat waar we aan het begin van het seizoen alleen maar van konden dromen. Het gevonden aantal betekent niet dat er meer gierzwaluwen nestelden dan vorig jaar. Door betere inschattingen te maken van potentieel gunstige locaties en meer uren te besteden aan het zoeken hebben we er eenvoudigweg meer kunnen vinden. Het valt op dat de hotspots in 's-Gravenzande veel groter zijn dan tot nu toe bekend was. In De Lier en Wateringen werden er geheel nieuwe populaties op nog onbekende locaties aangetroffen. Dit heeft geleid tot het mooie resultaat van dit jaar. Het is de verwachting dat we met steeds intensievere monitoring wellicht met de werving van nog enkele enthousiaste tellers volgend jaar nog meer nestplaatsen kunnen vinden.

Het doel van de onderzoeksinspanning is inzicht te krijgen in de locatie van nestplaatsen. Met deze rapportage in de hand kan de onwetendheid over waar deze vogelsoort zijn nest maakt worden tegen gegaan. Zo kan er in samenspraak met architecten, de gemeente, projectontwikkelaars, aannemers en bouwers een start worden gemaakt met een pro-actievere bescherming van deze vogelsoort. Het is de bedoeling dat in de toekomstige omgevingsvisie en in omgevingsplannen rekening wordt gehouden met dak broedende vogelsoorten zoals de gierzwaluw.

Bij renovatie, sloop en verduurzaming gaan veel nestplekken verloren, ook vogelschroot is een probleem. Daarom raken, mede omdat hun leefgebied verarmt en het gebruik van bestrijdingsmiddelen, veel soorten, ook de gierzwaluw in de problemen. Van de gierzwaluw weten we in Westland al aardig wat, van andere onder daken broedende soorten als de huismus weinig en van de zwarte roodstaart nog niets, hoeveel en waar broeden ze? Ook van de vleermuis weten we ook nog erg weinig.

De Raad van State heeft in haar uitspraak van 2 augustus 2023 bepaald dat bij het na-isoleren van muren er eerst een goed ecologisch onderzoek moet plaatsvinden. De vereniging Eigen Huis en anderen doen er alles aan toch te isoleren zonder ecologische controle.

Aangezien gierzwaluwen, huismussen en de zwarte roodstaart ook jaarrond beschermde vogels (ook hun nesten) zijn, is het logisch die zorgplicht en wetgeving van de Wet natuurbescherming (thans: de Omgevingswet), ook voor deze soorten geldt. De wet is hier duidelijk over.

Weten waar de bedreigde soorten broeden is van belang voor omgevingsvergunningen en bescherming. Dit is ook van belang bij sloop, verbouw en isolatie van gevels en daken.

